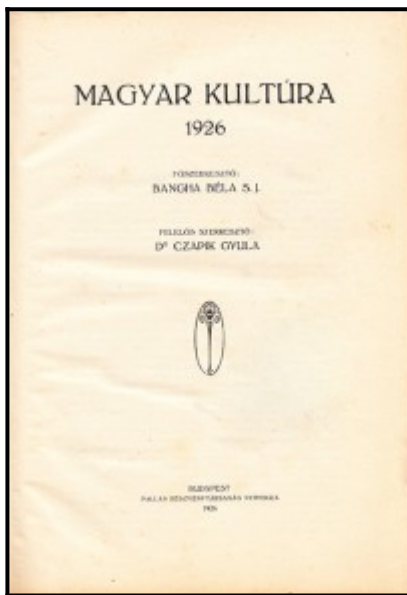

Csóka Lajos: Mohács előtt

Aug. 29-én gyászolja a magyar nemzet 400-ik évfordulóját a *mohácsi csatának*, melynek jelentősége abban van, hogy végzetes következményeiben olyan *vésszé* nőtt, amely nemcsak Szent István birodalmának határköveit sodorta el, hanem véget vetett a nyugati kereszténység legkeletibb bástyáján küzdő magyar nemzet politikai önállóságának is. A mohácsi nemzedék tehát nem felelt meg történeti feladatának, mert képtelen volt Magyarország területének megvédelmezésére. Miért? Erre a kérdésre törekszünk jelen tanulmányunkban megfelelni.

Az általános korszellem és annak hatása Magyarországra.

A kor, melyben a mohácsi vész hullámai a történelmi Magyarországon végigsöpörtek, általános bomlás korszaka. Azok az elvek és eszmék, amelyek eddig az államok és társadalmak abroncsai voltak, szétpattogtak, hitelvesztettek lettek. A legfőbb tekintély, az Egyház tekintélye, amelyet a pápaság képviselt s amelyen a fejedelmi tekintéllyel egyet jelentő állami tekintély elve is nyugodott, megingott. Elvesztette azt a biztos szilárdságot, amely előbb a minden világi hatalommal dacoló ököljog sötétségében is világosságot gyújtott s az emberiséget a legbomlottabb zűrzavarból a csendes fejlődés nyugodt medrébe volt képes átmenteni. Míg előbb isteni hivatásának megfelelően a legelőkelőbb történelmi tényező szerepét töltötte be, amennyiben a nemzetközi viszonylatokban — a nemzeti gondolatban gyökeredző jogok sértetlen fenntartása mellett — mint természetes főbírói fórum a fejedelmeket és nemzeteket közös nagy célok szolgálatába volt képes állítani, most a parancsoló tekintély szuverén magaslatáról aláhanyatlott. Döntő hatalmat csak annyiban kezdett jelenteni, amennyiben anyagi erővel rendelkezett vagy amennyit a tiarás fők egyéni nagyságából kölcsönzött.

Az egyházi tekintély hanyatlása nem maradt hatás nélkül Európa állampolitikai életére sem. Az egyetemes nagy célok elvesztették vonzóerejüket s a politikai vagy társadalmi törekvések nemzetközi tengelyét többé nem átfogó, közös nagy eszmék alkották, hanem az egyetemes gondolat helyébe apróbb, külön érdekekért folyó kíméletlen, erkölcsi korlátokat nem ismerő harc lépett. Az állami és társadalmi keretek eresztékei meglazultak, a középkori Európa kezdett széthullani. *II. Orbán* szavára előbb hatalmas lovaghadak dübörögtek *Keletre*, hogy Ázsiában mentsék meg a nyugati civilizációt, most a török már *Európában* méri össze fegyverét a kereszténység végvári bajnokával, a magyarsággal s a nagy szellemű *II. Pius* mégis a lemondás hangján kénytelen megnyitni, az 1459-iki mantuai világkongresszust, amelyet a török elleni egyetemes küzdelemre hívott össze: «Azt hittük, hogy minden országból nagyszámú meghatalmazottal fogunk itt találkozni s

reményünkben csalódva látjuk magunkat. Ha látjuk e lanyhaságot, sőt hidegséget a fejedelmeknél és népeknél, fájdalommal és szégyennel telünk el. A törökök istentelenségükért készek a halálba menni, a keresztények a hit védelmére a legcsekélyebb fáradságot és költségei is sajnálják. Ha ez így tart, nemsokára vége lesz a kereszténységnek».^[1] Megszűnt tehát a nagytávlatú akciók kora, mely a keresztény népeket hatalmas méretű célok szolgálatába tömörítette, hogy általános érvényű igazságok uralma alatt — de mégis külön állami keretek között, melyek nemzeti egyéniségüknek megfelelő belső fejlődési formákban jutnak kifejezésre — oly harmonikus egységet alkossanak, mely egyaránt megfelel mind az általános emberi, mind a nemzeti egyéniség természetes jellegének. Ehhez járult, hogy a nemzeteknek közszellem hiányából eredő megosztódása nem korlátozódott a nemzetek egymás közötti viszonyaira, hanem átáradt az egyes államok belső területére is, ahol a nemzeti és államérdek tekintetét osztály- és egyéni érdekek tülekedő versenye váltotta fel, mely gyakran véres politikai és társadalmi háborúkat szült, melyek magukat az államokat is felborulással fenyegették.

E helyzetalakulások azonban csak *külső kifejezői*, csak kísérő jelenségei a nagy *belső átalakulási* folyamatnak, amely a *renaissance* előretörésével a lelkek rejtekében zajlott. Az ókori irodalmak és művészetek tanulmányából kiáradó szellem a világszemlélet eddig uralkodó jellegében lényegbe vágó változást idézett elő. A lélek belső fejlődésének teljesen új irányt szabott s a középkori ember Istent kereső tekintetét önmagára az emberre irányította. Az *Isten* eszme a lélek zenitjéről deklinált s a kulmináló pontot az *ember* eszméje foglalta el, amelynek dualisztikus jellegében azonban mindinkább az anyagi tényező kerekedett felül. Idealizmus helyett önzés, lelki nagyság helyett anyagi javak halmozása, megértés helyett pártoskodás s az erkölcsök eldurvulása került uralomra. A humanisztikus felfogás szentesítette és szuverén polcra emelte a kriticizmust, mely az individualisztikus felfogással egy új kor uralkodó csillagképe lett s végül is létrehozta a szellemváltozás végső termékét, a *reformációt*, hogy megbolygassa a hitegységet is s ezáltal betetőzze az amúgy is lázas társadalom megosztását. Az erkölcsi megítélés mértékének eltolódása a gyakorlati élet terén legvilágosabban abban a tényben domborodik ki, hogy megszületnek a kalandor diplomaták, akik mint előbb a kalandor vezérek, minden magasabb erkölcsi vagy nemzeti szempont mellőzésével kizárólag egyéni érdekekből bárkinek rendelkezésére bocsátják tehetségüket. A «legkeresztényibb király», a francia. I. Ferenc már a kereszténység leghatalmasabb ellenségével, a törökkel köt szövetséget, a francia segélykérést pedig egy horvát főúr, Frangepán Ferenc közvetíti,^[2] jóllehet a török előnyomulás legközvetlenebbül Horvátországot fenyegette.

Természetes, hogy e nagy átalakulás időbeli fejlődés gyümölcse, mert a régi erkölcsi elvek és hagyományok kapcsolatát az emberi felfogással annál kevésbé lehet egyszerre és erőszakosan megszakítani, mert állami, társadalmi és vallás-erkölcsi intézményekkel is összeforrottak s a maguk természetes törekvésével régi szerepüket megtartani igyekeznek. S valóban e kornak még sok megnyilvánulása és sok kiváló alakja a régi kor verőfényét viseli arculatán. De ha a fentebb vázolt szellemi, erkölcsi, politikai változáson végigtekintünk, látható, hogy új kor küszöbén állunk. Ha pedig még hozzá vesszük, hogy a nyomtatott betűk, a lőpor, az iránytű ekkor már feltalálva, Amerika már felfedezve, de az emberiség még nem látja, hogy mind e tényezők az emberi és társadalmi fejlődésre mily hatással lesznek, akkor el kell ismernünk, hogy oly jelentős események torlódtak egymásra, hogy e korhoz jelentőségre csak a kereszténységre való áttérés kora fogható. *A régi kor napja tehát már leáldozott, de az újé még nem jött fel.* A régi eszmék már elvesztették kizárólagos irányító befolyásukat, de egyetemes uralmat teremtő új gondolat még nem látható. Az emberiség napvilág nélkül szürke homályban tántorog a demoralizáció posványán. Ez az a kor, melyben a mohácsi vész hullámai a keresztény magyarság 526 éves szántásának barázdáit beiszapolták.

A kor ugyanis nem hagyta érintetlenül Magyarországot sem. Azok a hibák és vétkek, amelyek *Európa* vajúadását okozták, ránehezültek a *magyarság* lelkületére is. A közszellem hiányából nálunk is önzés, hatalomvágy, pártoskodás, kapzsiság fakadt. A sebek a közélet testén ütődtek ki s orvoslás híján

nemzeti katasztrófához kellett vezetniök.

Hunyadi Mátyás hatalmas agya, vaskeze és szilárd akarata még összetartotta a nemzet centrifugális erőit, halála után azonban gyors ütemben indult meg a bomlás, hogy az ő nagy vetését összetiporja. A béklyóba vert szenvedélyek felszabadultak s az új olygarchia már oly királyt akart, «akinek üstökét a markukban tartják». Ugyanazok, akiket a nagy király sokszor alacsony sorsból emelt országos méltóságokba és juttatott roppant vagyonok birtokába, mert mint az ő hatalmas egyéniségének eszközei, a nemzeti célok szolgálatában hű segítő társaknak bizonyultak, halála után már azon elmélkednek, hogy Magyarországot «azon elnyomásból, amiben akkorig szenvedett», megszabadítsák és «régi szabadságába visszahelyezzék».^[3] Az önzés elszabadulása megzavarta a tiszta látást, megbénította az akaratot és a kart. Az ország határai mentén nagy török erők csoportosultak, de a pártküzdelmekbe bukott nemzet körében szállóigévé vált, hogy «majd megvédi az országot a töröktől az öreg vajda meg a két bán», — értve az öreg vajdán a Dunát, a két bánon a Drávát és a Szávát.^[4]

Azok a kóros tünetek, amelyek a királyválasztás rendes kísérői szoktak lenni, II. Ulászló választása után nagy arányokban jelentkeztek. A hatalmat kezükben tartó oligarchák II. Ulászló cseh királyban, aki csehországi uralkodása alatta tehetetlenség és elernyedtség mintaképe volt, valóban oly királyt nyertek, akinek üstökét kezükben tartották. A gyámoltalan trónkövetelő minden feltételbe beleegyezett, amelyet párthívei előterjesztettek, csak hogy magyar király lehessen. A királyságot tehát már megválasztásakor elvesztette, mert a királyi hatalom lényege helyett csak árnyéka maradt meg számára. Nem uralkodott, hanem vezették.

A választási pártok változott arányban ugyan, de megmaradtak a választás után is. A hatalom birtokába természetesen az Ulászló-pártiak jutottak, élükön a nádorrá lett *Szapolyai Istvánnal* és *Bakócz Tamás* esztergomi érsekkel, akikhez harmadiknak a kenyérmezei hős, *Báthory István* erdélyi vajda csatlakozott. A pártok harcának középpontjában az ellenfelek birtokai állottak. Az idő jellemvonása általában a vagyonszerzés láza. Erőszakos jószágfoglalások szüntelenül foglalkoztatják a bíróságokat. Az üldözést el nem kerülhette még az ideális lelkű Corvin János herceg sem, aki Ulászlóval szemben Mátyás akaratából trónkövetelő volt ugyan, de Ulászló győzelme után őszintén meghódolt az új királynak. Visszavonultan éli délvidéki jószágain s önfeláldozóan harcolt a törökkel, az elkobzási pörököt azonban mégis halomszámra zúdították a nyakába. Ulászló hitelt adott a rágalmazóknak, hogy János herceg még mindig a királyságra tör.^[5] Az erkölcsi süllyedés még a kenyérmezei hőst is magával sodorta, aki Erdélyben embertelen hóhérja lett a székelységnek, amely illetéktelen zsarolásai miatt fellázadt, úgy hogy még a tehetetlen Ulászlónak is meg kellett magát emberelnie s vajdai méltóságától meg kellett fosztania.^[6] Az erkölcsi lejtő még szelídebb termékei azok a kétlaki jellemek, akik, mint Perényi Imre, a későbbi nádor, országos ügyet előmozdít mint magánember, de ugyanakkor ugyanaz ellen színész módra tiltakozik, mint Magyarország nádora.^[7]

Általánossá válik a pénzajándékok adása és elfogadása, olykor a megvesztegetés leplezetlen célzatával, máskor a zsarolás és koldulás cinizmusával, amit e korban már szégyennek sem tekintettek. Maga a francia származású Anna királyné is 10.000 forintot kedveskedett ki Ulászló jelenlétében a velencei követtől privát célra abból az összegből, amelyet a köztársaság kevéssel előbb ajánlott fel a török elleni háború céljaira. Nem is borzadhatunk tehát el, ha a velencei követ 1511-ben azt tanácsolja a Signoriának, hogy a «nádort, az ingatag és falánk új barátot mielőbb ki kell elégíteni.»^[8]

Ily viszonyok közt el kellett sorvadni a jogéletnek, melynek hiányát elsősorban a városok polgársága érezte meg, amely sok zaklatásnak, hatalmaskodásnak volt kitéve a földesurak részéről, akiknek birtokai között a királyi városok feküdtek, míg a királyi hatalom gyengesége legjobban abból tűnik ki, hogy Ulászló még saját városait sem képes megvédelmezni. A Perényieket, akik a máramarosi koronavárosokat zaklatják, nem a törvény erejével, vagy királyi tekintéllyel csendesíti le, hanem

azáltal, hogy évi 2000 drb. kőst ajánlott fel nekik. S hogy a kép élénkebb légyen, Gölnicz és Szomolnok városa, miután királyuknál hasztalan keresett orvoslást, Miksa császártól kért oltalmat azon önkényeskedés ellen, mely létüket fenyegette.^[9] Nagy vonásokban ez a képe Magyarország «régi szabadságának», amely Mátyás halála után visszatért.

Mátyás politikája igazi erőpróbája volt az ország teherhordó képességének. Nagy összegeket emésztett fel s a nagy király jobbágytelkenként egy forint adót szedett. Igaz, hogy ez súlyos terhet jelentett, de segítségével oly állandó hadsereget szervezett, amely az ország tekintélyének kifelé is érvényt szerzett s Jajcánál megverte ugyanazt a Mohamed szultánt, aki nevét Konstantinápoly elfoglalásával tette történelmi jelentőségűvé. Az országban virult a rend, folyt a munka s a gazdasági élet fellendülése lehetőségessé tette a súlyos adóterhek viselését. Ulászló uralkodásával a portális adó egy forintról 18 dénárrá esett, aminek első következményeként maga az ország kardja tört össze, amennyiben jövedelem híján Mátyás fekete seregét a király képtelent volt fenntartani s a zsold elmaradása miatt lázongó és rabló csapatokat maga a fővezér, Kinizsy Pál volt kénytelen a nemesi bandériumokkal szétverni. A gazdasági helyzet még súlyosbodott azáltal, hogy a 18 dénáros portális adó sem folyt be rendesen, a többi királyi jövedelmek pedig szórén-szálán elsikkadtak, vagy a pénztelenség ellenére is folyó fényűzés kielégítésére zálogba kerültek, a király pedig megkezdte az adósságcsinálást.^[10] A hanyatlás képét a Mátyás korabeli állapot és a «régi szabadság» visszatérte között egész világosan az összehasonlítás tünteti fel. Míg Mátyás évi jövedelme 800—940 ezer arany forintra rúgott, addig halála után 4 évvel, tehát 1494-ben II. Ulászló jövedelme már csak 177.305 forint, 1495-ben pedig 136.634 forint volt.^[11]

A helyzet ily állapota mellett megdöbbenők az 1498. és 1504. évi országgyűlés végzései, amelyek a honvédelmei egyrészt a pénztelen király nyakába akasztják, másrészt a nemesség katonaállítási kontingensét leszállítják, amennyiében az eddigi 20 kapu helyett most csak minden 36 kaputól ajánlanak meg egy jól felfegyverzett lovast. Míg a főpapok bandériumainak azonnal a mozgósított királyi bandériumokhoz kellett csatlakozniok, addig — az 1504. évi határozat szerint — a fő- és köznemesség csak akkor megy segítségül, ha a királyi és főpapi bandériumok az ellenséggel már egyáltalán nem bírnának. Nem azt akarjuk ezzel feltüntetni, mintha a főpapság Ulászló alatt valami áldozatféle lett volna a főnemességgel szemben, hiszen minden főpap roppant kiterjedésű birtokkal rendelkezett, de erkölcsi szempontból érthetetlen, hogy a főnemesség az ország védelmét illetőleg a második sorba helyezkedett a főpapsággal szemben. Mert ha az új oligarchia szerényebb anyagi keretek között élve, a honvédelmet is elsősorban a nálánál nagyobb teherbíró osztályra akarta volna tolni, akkor a megkülönböztetés a köteleességteljesítés terén az osztó igazság mérlegének is megfelelt volna. Csakhogy a helyzet úgy állott, hogy a főúri uradalmak nagysága nem maradt el a főpapi birtokok mögött. Voltak «egész vármegyék, mint pl. Árva, Tolna, amelyek jóformán egyetlen uradalmat alkottak, de az ország többi részén sem mentek ritkaságszámba a 100—150 faluból álló világi uradalmak.^[12] Ha rávilágítunk arra a körülményre, hogy az ország jobbágybirtokainak felével 25 család rendelkezett, akkor úgy véljük, eléggé kidomborítottuk az ezen kori oligarchia vagyoni helyzetének méreteit. Köztük is a leghatalmasabb a Szapolyai-család, mely a világi jobbágybirtokok 8%-ával rendelkezett.^[13]

A fény és a pompa, amelyben a gazdag főnemesség élt, megragadta a külföldiek figyelmét is. Most, amikor nem jelenhettek meg egy nagy király ragyogó udvarában, maguk tartottak külön udvarokat s életcéljaikban nem utolsó helyet foglalt el az a törekvés, hogy a fényűzésben egymást legyőzzék. Az ehhez szükséges anyagi forrásokat a jobbágyság szolgáltatta, tehát az urak tékozlását elsősorban a jobbágyság fizette meg, amelynek helyzetét szintén az uralkodó erkölcsi felfogás szabta meg.

A személyes szolgaság általában sohasem volt kedves az emberek előtt. Lealázónak tartották, amelyből a szabadulást mindig megkísérelték, valahányszor alkalom kínálkozott. A parasztlázadások érdekes jelensége, hogy a jobbágyság a lázadás alkalmával elsősorban nem a kincsekre, a prédára

vetette magát, hanem a földesurak levelesládáit pusztította el, amelyekben szerződéseiket sejtette, amelyek személyesen is a földesúrhoz fűzték őket. Az is tény, hogy a törvények paragrafusaiból kiolvasható társadalmi és politikai rendszer sohasem mutat teljes egybevágóságot magával az étellel. A rendi társadalmat a magyar törvényhozás is általában mint lezárt sorompókkal elhatárolt osztályok közösségét tünteti fel, amelyben a jobbágyság a politikai jogok gyakorlásából, az országos ügyek intézéséből teljesen ki volt zárva. Ezzel szemben a jobbágyság még a mohácsi vész korában is, 1514 előtt, gyakran jelen volt egyes vármegyék nemesi közgyűlésein, ahol szavát is hallatta, sőt Ugocsa vármegyének még 1502-ben is jobbágy volt az alispánja, jóllehet a jobbágyság *törvényes* joga a szabad költözködésben kimerültnek látszik. A földesúr és a jobbágy viszonyát egyébként az egymásra utaltság határozta meg. A földesúrnak és pedig elsősorban a nagybirtokú nemesnek, aki fényes udvartartást vezetett, érdeke parancsolta a jobbágy kíméletét, hogy szolgálatában megmaradjon. Ezért találkozunk a magyar törvénytárában sok oly esettel, hogy egy-egy gazdag földesúr erőszakkal is birtokára telepíti más jobbágyait. Viszont az is tény, hogy a szabad költözködés jogát illuzóriussá tehetta a földesúr erőszaka. Mátyás alatt a jobbágyot minden erőszak ellen megvédte a törvény, melynek tiszteletét a királyi tekintély biztosította. Az őt követő bomlás korában azonban a királyi tekintély utolsó foszlánya is elúszott s ezzel meggyengült a törvények szabályozó ereje is. A földesúr, ha jobbágyait kiszorolta, elköltözésüket lehetetlenné tette. Megróttá a költözni készülő jobbágyot mindenféle adóval, illetékkel, birsággal úgy, hogy semmije sem maradt s inkább megmaradt régi uránál, hogy mindenét el ne veszítse. A tanulságot azonban kérlelhetetlenül levonta. Mivel szerzeményének törvény adta jogos birtokát sem látta biztosítva, beruházásokra nem törekedett, szorgalma megcsappant, a munkát kerülte s úgyszólván szándékosan elszegényedett. Mindennek kárát elsősorban a *gazdasági élet látta*, a jobbágy-lelkekben pedig olthatatlan gyűlöletet támasztott, mely már az 1514. évi lázadás alkalmával majdnem elpusztította az amúgy is haldokló országot, 12 évvel Mohács előtt. Igazságtalanok lennének azonban, ha e kor nemességét egyetemlegesen tennők felelőssé. Bajomy Ferenc bihari földesúr arra volt büszke, hogy olyan jobbágya, aki 1000 aranyat is le tud fizetni, száz is van.^[14] S Bajomy Ferenc nem volt egyedüli. Megvoltak ennek a társadalomnak is a maga értékes tényezői, romlatlan erői, amelyek egy szebb korszak verőfényét tükrözték, de hiányzott a királyi tekintély, amely párton felülemelkedve, ezeket az erőket az állam javára fordította volna.

A süllyedés nő. Pártharcok.

A helyzet Ulászlónak 1516-ban bekövetkezett halálával s fiának, az alig tíz éves 11. Lajosnak trónra jutásával még zavarosabbá vált és még jobban megromlott. A kormányhatalmat a gyermek mellett is vagy ugyanazok gyakorolták, akik atyja alatt, vagy ugyanoly szelleműek, mint az előbbiek: Báthory István nádor, a sánta, a kérlelhetetlen jellemű pártember típusa, akinek befolyása azonban eltörlődött a léha Brandenburgi György őrgrófé mellett, aki mint Ulászló unokaöccse, utóbb pedig Corvin János özvegyének férje, nagy uradalmak birtokába jutott. Erre a léha emberre bízta az 1516. évi országgyűlés a kiskirály nevelését. Az ő befolyását is felülmúlta azonban Szalkay László esztergomi érsek, aki e magas egyházi és közjogi méltóságot Bakócz, majd Szakmári György halála után nyerte el, jóllehet az érsekség elnyerésekor még pappá szentelve sem volt. Sötét jellem, akiről a kútfők azt jegyzik fel, hogy áruba bocsátott igazságot, becsületet, királyi kegyelmet és javakat, szemet hunyt barátai gazdasági előtt, csakhogy támogatásukat el ne veszítse, mialatt szeméi előtt csak saját hasznát lebegett.^[15]

Maga a kis király külsőleg és belsőleg szép és értelmes, művelt és okos, komoly ifjúvá serdült, akin azonban Brandenburgi György és erkölcstelen asszonyok társaságában kiütött atyja természete, együgyűvé és könnyelművé vált.^[16] Az udvarnál egymást érte a dáridó, sűrűn követték egymást a rövid álmú napok. Naponta négyszer-ötször étkeztek, mert Lajos szerette a jól terített asztalt. Kiadásai közt szokatlanul gyakori tételként szerepelnek az evő-és ivóeszközök, meg a bor.^[17] A budai meleg fürdők sokat tudnának beszélni a dorbézolásokról, amikbe a derék királynak induló Lajost

környezetének lelkiismeretlensége és léhasága vitte.

A jobbak az önzés és vétkes könnyelműség látványától megundorodva vagy *visszahúzódtak* jószágaikra s így a politika irányítására és az ország sorsára hatással nem voltak, vagy *avégeken teljesítettek önfeláldozó szolgálatot*, mint *Tomori Pál* kalocsai érsek, a hűségnek, jellemzilárdáságnak és önfeláldozó hazafiságnak mintaképe. A derék *Bornemissza János* mocskotalan tisztaságában elszigetelten állt a kormány fertőjében, de a sülyledés árját visszatartani nem volt képes.

A könnyelmű élet nem változott Lajos házasságával sem. Felesége, az ifjú *Mária királyné*, V. Károly császár és osztrák Ferdinánd nővére, a jókedvű és könnyűvérű flamand udvarban nevelkedett. Alkalmazkodó, erkölcsi tekintetben szabadabb felfogású, aki vallási kérdésekből sem csinált gondot magának. Elsőrendű táncos, víg kedélyű, élni szerető, e mellett szellemes és akaratos asszony, aki csakhamar feltétlenül uralkodott Lajos felett. A víg élet, tánc, muzsika tovább folyt, s ezt az ifjú király már természetesnek, magától értetődőnek tartotta.^[18] A léhaság maga után vont a király tekintélyének lesülyledését. Kamarásai kopogtatás nélkül jöttek-mentek szobájába. Asztalához ültek s felálltak, amikor tetszett, gyakran megmosolyogták.^[19] Akarat nélküli báb lett, aki mindent, amije volt, elajándékozott. Ezreket adott olyanoknak, akik egy forintot sem érdemeltek. Aki valamit kívánt, maga készítette el adomány-levelét s a király megfontolás nélkül aláírta és ellátta pecsétgyűrűjével.^[20] «Oly jó ember, hogy semmit sem ér.»^[21] A pazarlást még élénkebbé tette Mária királyné fényűzése, aki az arany- és ezüstmarhák vásárlásában és gyűjtésében úgyszólván határt nem ismert.^[22]

Mindez azonban csak cifra ködfátyol volt, amelyen csakhamar átvigyorgott az országos nyomor. Ulászló telt kincstár helyett 400.000 arany, adósságot hagyott fiára. A koronajavakat elpredálta, a királyi haszonvételeket, a sót, bányákat, pénzverést, harmincadot és a vámokat elzálogosította. Ami megmaradt, azon a fiú úgy adott túl, mint az apa. A rendkívüli jövedelmek, az adók hadicélokot szolgáltak, de, bár az országgyűlés megszavazta, vagy nem folytak be,^[23] vagy az adószedők kezéhez ragadtak, akik mint tönkrement emberek, a közjövödelmek elpanamázásából szanálták magukat.^[24] A király úgy segített magán, ahogy tudott. Kölcsönöket hajszolt, mint az atyja. Alig volt tekintélyesebb ember, akinek ne tartozott volna. Asztalának napi szükségletét is hitelbe vásárolta több mint huszonöt budai kereskedőtől. Volt köztük fűszeres, csemegés, fehérműs is más üzletág és iparos.^[25] A lejtőn nem volt megállás. Mátyás utóda, Magyarország királya ruháit, aranygombos tafota-övét volt kénytelen zálogba csapni,^[26] hogy legyen mit ennie s Mátyás fényes budai palotájába az eső helyenként mára királyi szobákba is becsurgott.^[27]

Eközben a *reformáció* lehelete is megérintette az udvart. Első hatása abban a negatívumban jelentkezett, hogy a hitrendszer megtámadásával vallási közönyt és könnyelműséget támasztott az ifjú királynéban^[28] s ez átterjedt a királyra is. Megható az intő szó, amelyet gyámja, Zsigmond lengyel király intézett hozzá: «Legyen Isten hűséges szolgája. Hallgasson szentmiséket és ünnepnap ne vadásson. Ne legyen fecsegő báb, hanem igazi uralkodó. Az államügyekkel szorgalmasan foglalkozzék. Vadászutyáit ne tartsa szobájában, mert ezek nem királyi termekbe valók. Kerülje a tobzódásokat. Inkább illenek ezek pernahajderekekhez, mint királyhoz. Keresse a derék férfiak társaságát, kerülje a fürdőket, mert ezek kiszívják és elpuhítják az embert. Kerülje a haszontalan léhűtőket, mert ezek nem is tudnak másról beszélni, mint az ivásról, dorbévolásról és más hasonlókról.^[29] » Hasztalan volt. Romlott környezetben, nagyok önzése közepette rohant az ifjú pár s vele az országa a megsemmisülés felé.

A belső sorvadás politikai téren áldatlan pártküzdelemben nyilvánult, melyeket a kormányzásból kiszorított köznemesség vívott a hatalom kizárólagos birtokában levő főurak ellen. Elvitázhatatlan *Burgio* pápai nuncius megállapítása, hogy a főrendektől, akik önérdelkeik hajhászásába és kölcsönös viszályba merültek, az ország bajainak orvoslását várni nem lehetett,^[30] a köznemességet viszont sem vagyoni állapota, sem műveltsége nem képesítette az ország vezetésére, amit a főnemesség a maga érdekében ki is használt. Már az 1516. évi szentgyörgynapi országgyűlés úgy intézkedik, hogy a

királyi tanácsban, amely a király kiskorúsága alatt az ország kormányzására van hivatva, 12 főnemes mellett 16 köznemes foglal helyet s mégis az tűnt ki, hogy a köznemesség e számbeli többséggel sem jutott érvényre, bár el kell ismernünk, hogy tiszta szándék vezérelte őket. A főurak értelmi fölénye felülkerekedett a köznemesi tanácsosok számbeli többségén. Egyébként is három csoportba oszlottak, tehát nem voltak egységesek. Nagy számban egyes főurak zsoldján éltek, azaz egy-egy főúr mellett vállalt fegyveres szolgálattal tartották fenn magukat. E csoport alkotta azokat a «nemesi szolgálókat», akik uraikat az országgyűlésre is elkísérték, ahol szavazataikat rendi és országos tekintet nélkül uruk rendelkezésére bocsátották. Más részük nem állt ugyan zsoldba, de az országgyűléseket sem látogatta, míg a harmadik csoportot a vagyonos, gyakran gazdag köznemesség alkotta, amelynek élén Werbőczy állott. A főnemesség a köznemességnek e megosztódottságát a maga javára kamatoztatta. Az országgyűlési tárgyalások megindítását húzta-halasztotta, míg a köznemesség magával hozott élelme és pénze ki nem fogyott s a szükség által kényszerítve, képviselők hátrahagyása után haza nem széledt, miután 10–14 napig kedvére kibeszélhette magát. A határozatok meghozatalát képviselőire bízta, mi által a kitartó és gazdag főurakkal szemben most már számbelileg is kisebbségbe jutott.

A helyzet ilyen mesterséges előidézése határozott visszaélés volt ugyan, amelyet már az 1492. és 1495. évi országgyűlési végzések is tiltottak, de mit használ ott minden országgyűlési határozat, ahol egyrészt nincs királyi tekintély, mely törvénytiszteletet parancsoljon, másrészt megvan az erős akarat azonban a törvények meg nem tartására, amint az 1518. szentgyörgynapi országgyűlés példája is bizonyítja, amelyen a főnemesség a köznemességnek követelését, hogy a törvények megtartására esküt tegyenek, határozottan visszautasította.^[31] A süllyedés mélyebb fokát már csak az jelentette volna, ha esküt tettek volna, de oly határozott szándékkal, hogy meg nem tartják.

A pártküzdelmek lángja oly magasra csapott, hogy a köznemesség vezérei, Werbőczy István és Szapolyai János — egyébként az ország leggazdagabb főura — 1515-ben maguk szólítják fel a vármegyéket az országgyűlés által megszavazott adók megtagadására, amíg a kormány a Hármaskönyvet, mely az «una eademque nobilitast» kodifikálta, a vármegyéknek meg nem küldi.^[32] Vétenénk azonban a történelmi igazságszolgáltatás ellen, ha e tény körülményeinek magyarozatát elmulasztva, a kor e két kiemelkedő szereplőjét oly színben akarnék feltüntetni, mintha a pártérdeknek az ország egyetemes érdekét is teljesen alávették volna. Nagyon találó egyik legtisztábban ítélő történetírónk megállapítása, hogy Magyarországra a főszerencsétlenséget, éppen az a körülmény hozta, amelyet a kor nemzedéke a legnagyobb szerencsének tartott. A török ugyanis 1481-től csak elszigetelt háborúkat indított Magyarország ellen, mi a nemzetet abba a meggyőződésbe ringatta, hogy a szultánok az Európában való hódítás gondolatával felhagytak.^[33] Úgy látták, hogy a horizonton csak ártatlan báránnyelűk úsznak, tehát feloldottnak tekintették magukat az erkölcsi béklyók alól, melyek a belső harc, a pártszennvedély pusztító erőinek fékezésére vannak hivatva. Ez az egyetlen elbírálás mentheti a mohácsi nemzedék hibáit és mulasztásait. S valóban ugyanaz a Werbőczy arra a hírre, hogy a török Jajcát ostrom alá vette, az adófizetés érdekében intő szóval fordul a nemességhez, hogy «a sérelemért nem szabad az egész ország veszélyeztetésével bosszút állni. Isten majd másképp segít rajtunk, ha magunkról kellően gondoskodunk és neki híven szolgálunk».^[34] A részleges jelentőségűnek tartott veszély elmúltával azonban a hatalom birtokáért folytatott küzdelem minden esetben ismételten fellángolt s végül annyira elmérgesedett, hogy a józan belátást teljesen megsemmisítve, az ország vezetésére hivatott tényezők késhegyig menő harcává fajult. A hatalom megtartására főúri konföderációk^[35] alakultakba politikai élet súlypontja a taktikára helyeződött, a politika művészete pedig olyan sakkhúzásokban merült ki, amelyek a hatalom megtartását vagy megszerzését előmozdították. A politika nemes célja, az ország érdeke elhomályosult s elhanyagolható paránnyá zsugorodott.^[36] A kormány, ha a helyzet úgy kívánta, átvette a köznemesség programját is, melyei előbb ellenzett, a köznemesség viszont, csak hogy bizonyítsa a főúri kormány tehetetlenségét, nem bocsátotta rendelkezésére a segédeszközöket, amelyek megszavazását önmaga erőszakolta ki, mert az ország megmentésére és

pedig helyesen — szükségesnek és megfelelőnek találta. A lelkiismeret elaludt s a végvárak alatt bömbölő török ágyúk dörgése sem volt képes felébreszteni. El is veszett egymás után Sabác, Belgrád, Szendrő, Orsova, Szörény,

A köznemességet a küzdelemben kétségtelenül az a szándék vezette, hogy a királyi jövedelmeknek a király használatába való visszaszerzésével s az országos javakat egyéni célokra felhasználó nagyok megbüntetésével és az ország kormányából való kizárásával megtalálják a bajok gyógyszerét, azonban a kormányon levőknek a hatalomhoz való makacs ragaszkodása a pártharcokat oly fokra hevítette, hogy a lengyel követ jelentése szerint a bajok már csak lázadás vagy külső támadás által lesznek megszüntethetők.^[37] Az események igazolták a lengyel követ ítéletét. A király csak akkor engedett a köznemességnek, amikor ez az 1525. évi rákosi országgyűlésen kijelentette, hogy ha a király nem teljesíti kívánalmaikat, a veszélyek elhárításáról *maguk* fognak gondoskodni.

A helyzet politikai okai a legsúlyosabb problémában, *a királykérdésben* gyökereztek, amely eddig talán sohasem nehezedett oly súllyal a magyarságra, mint Mátyás halála után. Mátyás előtt igaz, hogy I. Ulászló is örökös hátrahagyása nélkül esett el, de élt elődjének kiskorú fiú, László, az utószülött, tehát volt alap, amelyen az előbbi Ulászló-párt, élén a nagy Hunyadi Jánossal, megegyezhetett a legitimizmus vezérével, Szécsi Dénes primással, hogy amíg László a kormányt át nem veheti, Hunyadi János kormányoz, aztán átadja helyét a királynak. Mátyás megválasztását a szintén gyermektelen V. László után megkönnyítette atyjának, Hunyadi Jánosnak mérhetetlen dicsősége és érdeme az ország területének védelmében. Örököse ugyan V. Lászlónak sem volt, de csak egy Szilágyi Mihály kellett, hogy kikiáltsa a nagy törökverő fiának nevét s az egész ország visszhangozta azt a nevet, amelynek dicsősége betöltötte az egész nemzetet és Európát. De Mátyás halála után? Az erkölcsök sem álltak Hunyadi János korának színvonalán, utód sincs, sem Hunyadi János, egyenrangú trónigénylő azonban annál több.

A helyzetet még súlyosbította az a körülmény, hogy a rosszul választott II. Ulászló már megválasztásakor öregedő legényember volt, a nemzet előtt tehát továbbra is ott kísértett az újabb királyválasztás kényszerű gondolata. A köznemesség visszagondolva a nemzeti királyság fényére s az idegen házak nyomorúságos idejére, amit az Ulászló alatt megindult gyors ütemű züllés képe még csak élénkített, az 1505. évi országgyűlésen kimondotta, hogy ha a király férfiivadék nélkül hal el, királlyá csak alkalmas magyar embert választ. Ugyanekkor azonban helyrehozhatatlan hibát követett el. Egy görög vagy római szálló ige szerint: aki, nagyon szép, erős, okos vagy hatalmas, arra féltékenyek lesznek az istenek. A köznemesség ott hibázott, amikor a rákosi határozattal egy időben már a királyjelölt személyében is megállapodott, aki Szapolyai János volt. Ezáltal megsértette a Szapolyaival egyenrangú főurak hiúságát s felkeltette a király féltékenységét. A főurakat a köznemesség engesztelhetetlen ellenségévé tette, mert ezentúl csak pártot, Szapolyai pártját látták bennük. Sértődöttségük annál természetesebbnek látszott, mert Szapolyai mindaddig semmivel sem mutatta meg, hogy a királyi méltóságra méltóbb a többinél. Trónra való törekvését kimondottan bizonyító okmányaink nincsenek ugyan, de az egykorúak összevágó jelentései, a korabeli közfelfogás és a Szapolyai-család minden lépése ezt látszik bizonyítani. Atyját, Szapolyai Istvánt már az 1497. országgyűlésen azzal vádolták, hogy azon dolgozik, hogy a trónra vezető utat fia számára elkészítse.^[38] Anyjának minden törekvése arra irányult, hogy miután ifjabb fiát Corvin János leányával, Hunyadi Erzsébettel eljegyezte, János fiának Anna királyi hercegnő, II. Ulászló leánya (II. Ulászló 1502-ben házasodott) kezét nyerje el. A Hunyadi-házzal való atyafiság a nemzeti pártot erősítette, a királyi házzal való rokonság pedig a trónra vezető lépcsőt jelentette volna.

Igaz, hogy Lajos trónörökös születése e reményeket elsorvasztotta, viszont azonban a köznemesség kíméletlen támadása, amellyel az országgyűléseken az udvar és a kormány bűneit ostromolta s az a látszat, hogy e támadások mögött tulajdonképpen a Szapolyai-család törekvései rejlenek, magát a királyt is *pártkirállyá* tette. Mivel a köznemesség uralomra jutásában a maga és fia koronáját látta

veszélyeztetve, teljesen a főnemesség karjaiba vetette magát. Ha pedig figyelembe vesszük azt a körülményt is, hogy Szapolyai János mint erdélyi vajda Magyarországon a legnagyobb és hadi téren leggyakorlottabb fegyveres erővel rendelkezett, akkor megmagyaráztuk a sajnálatos tény, hogy a királyban a koronáért való rettegés felülszárnyalta azt a félelmet, hogy önző környezetben, mint pártkirály az országot a bukás felé viszi. Trónja biztosítására Miksa német császárral 1508-ban *titkos* házassági szerződésre lépett, viszont Szapolyai azáltal, hogy Borbála nővérét Zsigmond lengyel király vette feleségül, családjá tekintélyét királyi rokonsággal fényesítette.

Az a terv, hogy a gyámoltalan Ulászlót gondnokság alá helyezik és kormányzóválasztást erőszakolnak ki, már 1515-ban felmerült a köznemesség előtt,^[39] az 1514. évi parasztlázadás leverése pedig azt bizonyította, hogy az országnak csak egy embere van, aki fegyveres erőn kívül hadvezéri képességekkel is rendelkezik, ez Szapolyai János. Az 1514. évi országgyűlés, amely elrendeli a zálogban tartott királyi javadalmak-, bányák-, vámok- és városoknak a király részére történő azonnali visszaadásáról, akképpen rendelkezik, hogy a most birtokló főurak követeléseit, amelyek a visszaadás után fennmaradnak, a királyi kincstár később fogja kiegyenlíteni, Szapolyai János azonban az országos adóból már előre kártalanítandó. E törvény kivételező intézkedései abból magyarázhatók, hogy Szapolyaira, az erdélyi vajdára az ország határainak védelmében nagyobb kötelezettség hárult, mint a kormányzó főurakra, mindamellett mutatja azt a kivételes helyzetet is, amelyet a vajda az országban és a köznemesség előtt elfoglalt ami a legkevésbé sem volt alkalmas a király trónföltésének és a vele egyenrangú urak féltékenységének és irigységének eloszlására.

Maga Szapolyai az országos ügyek intézésében nem igen vett részt, II. Lajos alatt már az országgyűléseken is alig jelent meg, sőt tagja volt a főnemesi szövetkezésnek is, az egykorúak azonban mindebben csak politikát láttak, amit ő titokban szólt, a köznemesség pedig az országgyűléseken nyíltan készített elő.^[40] A közhiedelem eloszlására a köznemesség magatartása nem hogy alkalmas nem volt, hanem az amúgy is tátongó úrt a pártok közt áthidalhatatlanná tette. A gyűlölet oly fokra hágott, hogy az 1525. évi hatvani országgyűlés előtt a köznemesség körében már oly kifakadások hallatszottak, hogy Lajost a másvilágra küldik uralkodni, János vajdát királlyá választják s Máriával összeházasítják.^[41] A király nem is titkolta a nuncius előtt, hogy «voltaképpen jobban fél a magyarországi töröktől, mint a törökországiaktól» s a lengyel királytól kér segítséget a veszély ellen, mely «országait, állását, sőt életét is fenyegeti.»^[42] A magyar nemzet királya tehát teljesen pártkirállyá alacsonyodott, aki a köznemességgel szemben még az önérdekű főúri szövetkezésekhez is hozzájárult,^[43] miáltal királyi szó szentesítette a pártharcokat. A bomlás orgiája volt ez az állapot, de gyors léptekkel közelgett a leszámolás — Mohács.

A reformáció és a külpolitikai viszonyok.

Ily helyzetben érte Magyarországot a reformáció, amely azonban a nemzetet egyelőre nem volt képes megingatni ősi hitében. A nemzeti múlt nagysága és dicsősége a katolicizmussal nemcsak hogy elválaszthatatlanul összeforrt, hanem a magyarság az ő balkáni térfoglalásában a nyugati kereszténység pionérjaként jelentkezik, akinek keleti politikájában jelentős helyet tölt be az a törekvés, hogy a Balkán népeit a keleti kereszténység korlátjaiból ismét visszaterelje a nyugati katolikus közösségbe. Utolsó nagy nemzeti királya, Hunyadi Mátyás is a katolicizmus zászlaját hordta a szeparatistikus huszita törekvésekkel szemben. Mivel mélyre pillantó szeme élénken megérezte annak a veszélynek jelentőségét, amely a hitegység megbolygatása által a nemzet egyetemes érdekét érintené, azért a magyar törvényhozás már az ő uralkodása alatt hűtlenség bűnében marasztalja el azokat, «akik valamely nyilvános és kárhozottatott felekezethez csatlakoznak.»^[44] Magának a Szentszéknek Magyarországgal szemben tanúsított feltétlen bizalma és ragaszkodása első sorban azon segélynyújtásokban nyilvánult, amelyekkel a nemzetet a török ellen vívott küzdelmében feltétlenül és állandóan támogatta, míg az a törekvése, amellyel a pártküzdelmeket lecsendesíteni és a királyt jobb belátásra bírni iparkodott, a nemzetben megszilárdította a hitet, hogy

magára hagyatottságában a Szentszékben állandó és feltétlen támogatót talál. Megérthető tehát az országtanács felháborodása az idegen, főképp német tanácsosok ellen, akik a reformáció szelleme előtt a királyi udvar kapuját megnyitották. Törekvésük azonban hajótörést szenvedett az urak magatartásán, akik a királynéval szemben is kijelentették, hogy «aki a Szentszék ellen szólni merészel, azt felkoncolják akár őfelségeik jelenlétében is.»^[45]

A *köznemesség* a reformációval szemben kezdettől fogva ellenséges álláspontra helyezkedett. Vezére, Werbőczy István, aki mint hatalmas szónoki erejű hitvalló, a wormsi 1521. birodalmi gyűlésen magával Lutherrel is győzedelmes hitvitát váltott, a magyar államférfiak között elsőnek hívta fel az országgyűlés figyelmét a reformációra. A reformáció elleni mozgalmat anyagi és erkölcsi erővel támogatja, a királyt pedig felhívja, hogy «ezt a pestist az országról elhárítsa».^[46] Ily körülmények között került a reformáció ügye az 1525. szentgyörgynapi országgyűlés elé, amely kimondja, hogy «az összes lutheránusokat, pártfogóikat, a hozzájuk csatlakozókat, mint nyilvános eretnekeket és a Boldogságos Szűz ellenségeit Őfelsége, mint katolikus fejedelem, fő- és jószágvesztéssel büntetni méltóztassék.»^[47] A köznemesség állásfoglalását a protestantizmussal szemben az árpolitikai ellentét is erősítette, amely a köznemességet Miksa császárral ki nem engesztelhető harcba sodorta s a nemességet Németországtól mindinkább elidegenítette. Míg ugyanis a köznemesség politikájának útjában a legnehezebb akadály Miksának az a politikai törekvése volt, hogy Magyarország trónját vagy legalább Magyarországra való döntő befolyását rokoni kapcsolatok és egy hatalmas párt létrehozása által biztosítsa, amely pártba a legbefolyásosabb kormányzó és kormányt támogató urakat tömörítette, addig ezt a politikát a magyar udvarban a legnagyobb határozottsággal és a legszívósabb kitartással azok a német tanácsosok képviselték, akik egyúttal a protestantizmus útját is egyengették Magyarországon. Ebből a politikai és vallási összefüggésből következett a magyar országgyűlésnek az a határozata, amely ugyanakkor, amikor a német követ eltávolítását követeli, a lutheránusokra is máglyahalált szabott.^[48]

Ha mindezek alapján megérthető, hogy a protestantizmus a mohácsi vész előtt a nemzet egyetemes és úgyszólván ösztönösen energikus állásfoglalása miatt nem juthatott uralomra és nem emelkedhetett politikai jelentőségre, — megállapítható az is, hogy ha a mohácsi vészt követő általános felbomlás a nemzetre nem szakad, a magyar nemzet a hitegységet fenntartotta volna. Fordultak ugyan elő már ekkor is, és néhol — mint pl. Sárosban — elég sűrűn az ősi vallástól való elpártolások, amelyek élén, amint ez II. Lajos leveléből kitűnik, a fegyelem meglazulása következtében éppen egyházi férfiak állottak,^[49] ezek a mozgalmak azonban inkább sporadikus jellegűek, amelyek kifejlődését erőteljes királyi rendszabályok akadályozták. Politikai jelentőségre, ami a nemzeti egység végérvényes megbontásában állott, a protestantizmus csak a mohácsi vész után emelkedett, amikor az ország megszállásával járó általános elszegényedés a köznemesi rend politikai jelentőségét a Mohács előtt elfoglalt polcra leszállította, amennyiben a nemzeti egységet veszélyeztető rendi küzdelmek lehetőségének útját vágta.

Fejtegetésünk azonban nem volna teljes és vétenénk a mohácsi nemzedék megítélésében, ha elmulasztanánk a *külföldi helyzet figyelembevételét*, amely a nemzetek egyéni sorsára mindenkor hatással volt.

A mohácsi vész korában Európa államai, miképp szellemi téren, nemzetközi viszonylatok tekintetében is az egyetemes gondolattól mindinkább elhajló egyéni életet kezdenek élni. A keresztény szolidaritás ereje mindegyre gyengül, hogy helyét végül is teljesen a nemzetek egyéni érdekeinek engedje át. Az ilyen érdekek gyakori változásai hozták létre a sűrűn váltakozó szövetségeket, amelyek ma az egyik, holnap a másik vezető hatalom körül csoportosították Európa államainak többségét, miáltal a kontinens állandóan mozgó, sohasem nyugvó, folyton változó érdekkörök összecsapásainak színterévé vált. Magyarországot sem abból a szempontból mérték, — mint még Hunyadi János alatt is, — hogy a magyarságra a keresztény civilizáció védelmi vonalán az

előőrsi szolgálaton kívül a derékhad feladata is nehezedik, támogatása tehát egyetemes európai érdek, hanem kizárólag abból a szempontból értékelték, hogy mily erőt képes felmutatni, mekkora az a súly, amelyet ez az erő képvisel, tehát mennyiben jöhet számításba a küzdelmekben, amelyek az egyes hatalmi csoportok győzelmét vagy bukását voltak hivatva eldönteni. A mohácsi nemzedéknek e tekintetben segítségére volt a látszat, mely nemcsak az egyes ember életében, de egyes helyzetekben a nemzetek életében is jelentős szerepet játszik. Mátyás nagyvonalú külpolitikája, a sikerek, amelyekét Nyugat felé elért, továbbá a Buda látása által felkeltett, tiszteletet parancsoló tekintély a magyar fővárost sűrűn látogató külföldi követek, tudósok, kereskedők lelkében megerősítette az általános európai felfogást, hogy itt gazdag és erős nemzet él, mely nemzetközi viszonylatokban is erőteljes tényezőt jelent. Ez a körülmény, — Mátyás halála után a valóságban már csak látszat — még Ulászló alatt, sőt II. Lajos első éveiben is éreztette hatását. A pápa Magyarországot még «főállamnak» címezi, Velence még nagy összegeket áldoz a kormányon levők megnyerésére, hogy a cambrai ligába való belépéstől a magyar királyt visszatartsák, viszont a cambrai liga, melyben Francia, Spanyolország, a császár és a pápa szövetkeztek, minden követ megmozdít, hogy Magyarországot csatlakozásra bírja. 1521-ben a poroszlengyel viszályban II. Lajos Osztrák Ferdinánddal még döntőbíróként szerepel, tehát az országnak még súlya van. A török sem támad, Magyarország déli határát még védi a Hunyadiak szelleme. A látszat tehát a mohácsi nemzedéknek dolgozott. Európa, sőt a török sem sejtette, hogy az országot a belső rothadás melyre előkelő polcról, arról az Mátyás emelte, oly hirtelen le tudta rántani.^[50] Évtizedekig keresték még barátságát, szövetségét annak az államnak, amelyet erősnek, hatalmasnak gondoltak, de azonnal elhagyták, mellőzhető mennyiségnek tekintették, mihelyst belső gyengeségéről tudomást szereztek. Belgrád eleste után Velence visszahívja követét és csak ügynököt tart Budán, mert az kevesebb pénzbe kerül, a nyugati politikában Magyarország már csak annyit jelent, hogy királya mint cseh király egyúttal német választófejedelem is, akinek szavazatára a versenyzők számítanak, — a török pedig feni a kardját.

Ugyanekkor hatalmas küzdelem indul meg Európában. A kérdés az volt, hogy a hegemonia kié legyen, Franciaországé-e, amelyet I. Ferenc képvisel, vagy V. Károly császáré, akinek birodalmában nem nyugodott le a nap. Franciaország érdekének Magyarország gyengítése megfelelt, mert a magyar király sógora volt a császárnak. Magyarország tehát erről az oldalról támogatást nemcsak hogy nem várhatott, hanem a francia diplomácia míg egyrészt szította a magyarországi pártküzdelmeket, másrészt barátságos viszonyba lépett a törökkel. Velence, hogy birtokait biztosítsa, szintén a török barátságát kereste s ügynökei sokkal inkább a kém, mint a politikai ügyvivő szerepét játszották Magyarországon. A törökkel szövetkező Franciaországgal és Velencével szemben Magyarország Németországra volt utalva, segítséget azonban itt sem talált. Magyarország V. Károly politikájában ugyanis csak annyiban játszott szerepet, amennyiben az ő nyugati politikáját elősegíthette. Mivel azonban a haldokló országtól e tekintetben sok támogatást nem várhatott, azért politikája céljait sem volt hajlandó nyugatról keletre helyezni s a nyugaton várható eredményt nem kockáztatta azáltal, hogy a francia harctérről elvont csapatokkal Magyarországot támogatta volna. Az 1518. évi augsburgi birodalmi gyűlés Magyarország részére elrendelte ugyan, hogy egy török ellen indítandó hadi vállalat részére a német birodalom minden férfi és nő tagja három éven át évi $\frac{1}{10}$ rajnai forintot fizessen,^[51] az elhatározás azonban éppen úgy végrehajthatatlanul maradt, mint a magyar országgyűlések legszebb határozatai. Ugyanily eredménytelen volt azon segélykérő küldöttség útja is, amelyet Werbőczy vezetett az 1821. évi wormszi birodalmi gyűlésre. Midőn pedig az 1524. évi nürnbergi birodalmi gyűlésen megjelenő birodalmi rendek 10.000 fegyverest ajánlottak fel, ha a török Magyarországot megtámadja, Luther oly erővel támadt a rendekre,^[52] hogy ebből a segítségből sem lett semmi. Igaz, hogy később revideálta állásfoglalását, ezzel azonban Magyarország ellen elkövetett bűnét nem tehetné jóvá. Későn volt. Kevés vigasztalást nyújtott az is, hogy a birodalmi gyűlés, amikor az 1526. évi töröktámadás hírére vette, 10.000 főnyi segélyhad azonnali kiállítását rendelte el, — két nappal a mohácsi vész előtt.^[53]

A nyugati hatalmak e részvétlenségével szemben Magyarország egyedül a Szentszékre támaszkodhatott. A török terjeszkedés jelentőségét leghatározottabban pápák fogták fel s nem is szűntek meg a nyugati nemzetek figyelmét a török hódításra irányozni. Magyarország ezáltal Európa részéről állandó támogatásban részesült, míg a pápaság tekintélye a szellemi átalakulás behatásaképpen meg nem csökkent. Midőn azonban az új helyzet bekövetkezett, a Szentszék a török ügyben is egyedül maradt, de Magyarország támogatására erkölcsi és anyagi erőforrásait állandóan nyitva tartotta ekkor is. VI. Adorján, alighogy a pápai trónt elfoglalta, a pápai ékszerek nagy részét elzálogosította, az egyházi államra pedig adót vetett, hogy a magyar királyt, akinek részére 100 ezer aranyat ajánlott fel, a török ellen támogathassa. VII. Kelemen, aki a bíbornoki kollégiumban már X. Leó alatt a «Magyarország protektora» tisztét töltötte be, minden erejét latba vetette Magyarország megmentésére, s ez uralkodása alatt a Szentszék egyik főfeladatát képezte. Míg szavával és intelmeivel, melyeket a királyhoz és a rendekhez intézett, a pártküzdelmek lecsendesítésére és az ország helyes kormányzására iparkodott hatással lenni, addig a pápai segélyek és hadak hathatósan közreműködtek az ország déli határainak védelmében. Magában a mohácsi hadseregben is 4000 főre rúgott a többiekénél tökéletesebben felszerelt, kifizetett zsoldú pápai bandérium. Egyébként a külpolitikai helyzet politikai szempontból is egy táborba hozta Magyarországot és a Szentszékét. Míg a Szentszék politikai tekintélyét Magyarország részéről veszély sohasem fenyegette, addig az Európában most folyó nagy küzdelem az egyházi állam politikai súlyát mindenképpen érintette. Ha a küzdelemből a császár kerül ki győztesen, valóra válnak az ábrándok, amelyeket már Miksa császár ápolt — s egész Európa egy hatalmas habsburgi birodalomká egyesül, amelyben a császár tekintélye minden más tekintélyt leghengerel. Ha azonban a francia király győz, megnövekszenek a francia aspirációk, amelyeket a francia királyok Olaszországra vonatkoztattak, amelyek viszont a Szentszék olaszországi politikai hegemoniáját veszélyeztették.^[54] Bárhogy alakuljon is tehát a helyzet, legmegbízhatóbb szövetségesnek Magyarország látszott, — mert a Szentszék politikai érdeke a magyarság érdekével Mohács előtt épp oly szorosán egybevágott, mint Szent István és II. Szilveszter idejében. Csakhogy 500 évvel ezelőtt Magyarország trónján hatalmas egyéniség ült, a nemzet pedig evezett a kereszténység felé, — most a trónon ülő szegény Lajos király egyénisége elvész Istváné mellett, — a nemzet hajója pedig renaissance erkölcsök hullámain hanykódik. Királyi tekintély nincs, a közszellemet kikezdte az önzés, a nemzet helyét elfoglalta az egyén, a hit megingott, ... a Szentszék minden támogatása kárba veszett, jött Mohács.

^[1] Szalay-Baróti: Magyar nemzet története II. 240.

^[2] Salamon Ferenc: Magyarország a török hódítás korában 85. l.

^[3] Szapolyai István levele a Bártfaiakhoz 1490. IV. 12-én. Fraknói: A Hunyadiak és Jagellók kora 334. l.

^[4] Salamon Ferenc: Budapest története II. 544. l.

^[5] Acsády Ignác: A magyar birodalom története II. 21.

^[6] Márki Sándor: Dósa György 22—23 l.

^[7] Miksa és Ulászló kettős házassági szerződése 1515-ben. Szabó Dezső: A magyar országgyűlések története II. Lajos korában 4. l.

^[8] Fraknói: Werbőczy István életrajza 108—110. l.

^[9] Acsády. i. m. II. 33.

^[10] Anna királyné 1505-ben egy drágakövekkel ékesített *kalapért* az erdélyi huszadot és a nagyszebeni pénzverő jövedelmeit kötötte le. II. Ulászló 1503-ban a királyné számára Genuában 6000 aranyért egy *nyakdísz*t vásároltatott, mivel azonban pénze nem volt, a vételár kifizetésére a Fugger-házat kérte fel. — Wenzel Gusztáv: A Fuggerek Magyarországon, 22. l. Akadémiai Értekezések.

^[11] Fraknói Vilmos: II. Lajos udvara 141. l. Budapesti Szemle 1876. A király oly szegény, hogy cselédjei a püspökök palotáiba futkostak, hogy a királyi asztal számára bort és főzeléket kolduljanak s még lakodalmát is csak a praelatusoktól összekéregedett kölcsönrel tarthatta meg. — Ortvay Tivadar: Mária, II. Lajos magyar király neje. 122—23. I.

^[12] Márki i. m. 120. l.

^[13] Acsády: A jobbágyság története. 167. I.

^[14] Szabó Dezső i. m. 19. l.

^[15] *Burgio pápai nuncius jelentése* 1524 dec. 1-ről. Fraknói: Magyarország a mohács vész előtt, 190—192.

^[16] Burgio jelentése 1525. — Óváry Lipót: Hazai állapotaink a mohácsi vész előtt, 399. I. Századok, 1895.

^[17] Fógel József: II. Lajos udvartartása 1516—1526-ig, 12. l.

^[18] «Bárhon leszünk is, még ha útban lennénk is, vígan akarunk lenni és jókedvben tölteni napjainkat», — írta 1522-ben Batthány Ferencnek. Fraknói: II. Lajos és udvara. 402. l. Négy hónappal utóbb Bornemissza János arról értesíti Zsigmond lengyel királyt, hogy az ország oly rossz helyzetben van, hogy toll e nem írhatja, hogy szó el nem mondhatja. Fraknói u. o. 138. l.

^[19] Fógel i. m. 22. l.

^[20] Fraknói: Brandenburgi György, II. Lajos nevelője, 332. l.

^[21] *Campeggio bíboros jelentése* 1524. dec. 1-én. Fraknói: Magyarország a mohácsi vész előtt, 60. l.

^[22] Annyi színezüstje volt összegyűjtve, hogy a mohácsi csata utáni menekülése éjjelén el sem bírta szállítani. Ortvay: Mária királyné, 141. l.

^[23] Az 1521 novemberi országgyűlés által megszavazott adóból 5 millió aranynak kellett volna befolynia, de mindössze 45.747 forint jött be. Szabó Dezső i. m. 53. l.

^[24] Erre vonatkozik az 1518. tolnai országgyűlés végzése, hogy adószedő csak olyan nemes lehet, akinek nincsenek adósságai.

^[25] Fogel i. m. 129. l.

^[26] Fogel i. m. 131. l.

^[27] Fraknói: II. Lajos és udvartartása. 398. l.

^[28] 1523 jún. 2. levele rokonához, Brandenburgi Alberthez, aki két év múlva protestánsná lett és a német lovagrend birtokát szekularizálta: «Lieber Pöser Vetter!... Ich hab Euch in mein andechtig Gepet nit fergessen. Ich hab gott alle Tag fleisiglich gepeten das er Euch vell frumm machen als ich pin. Ich pit Euch Ir wellt mir schreiben ob mein Gepet geholfen hat oder nit? Wo es nit geholfen hat, wollt Ir mir um ein Pfennich oder zveu Frumkait abkaufen, will ichs Euch gern verkaufen, wennich hab vil zu vil Frumkait». Közölve: Fraknói: Magyarország a mohácsi vész előtt, 119. l.

^[29] Fogel i. m. 22. l.

^[30] 1525 ápr. 13. jelentése. Fraknói: Magyarország a mohácsi vész előtt. 35. l.

^[31] Szabó Dezső i. m. 19. l.

^[32] Fraknói: Werbőczy István életrajza, 105. l.

- ^[33] Salamon Ferenc: Magyarország a török hódítás korában, 68. l.
- ^[34] Fraknói: Werbőczy István életrajza; 105. l.
- ^[35] Az 1519 III. 8-án és 1522 VIII. 22-én kötött főnemesi szövetségek szövege közölve Szabó D. i. m. 147—149. és 181—184. l.
- ^[36] A Szentszék 1524-ben arra a hírre, hogy a török Szörényt ostromolja, felhatalmazást adott a királynak, hogy az ugyanabban az évben megüresedett dús jövedelmű érsekséget ne töltsse be, hanem két évi jövedelmét az ország határainak védelmére fordítsa. A kormány azonban helyzetének erősítésére rábírta a királyt arra, hogy a pápai engedély dacára az érseki széket a méltatlan Szalkai Lászlóval betöltse.
- ^[37] 1524 okt. 6-áról kelt jelentés. L. Fraknói: Magyarország a mohácsi vész előtt, 53. l.
- ^[38] Fraknói: Werbőczy István életrajza, 36. l.
- ^[39] Fraknói: Werbőczy István életrajza, 94. l.
- ^[40] Massaro velencei ügynök azt jelenti, hogy Szapolyai egész nap együtt mulat Báthory nádorral, jóllehet halálos ellenségek. Ortvay i. m. 156. l.
- ^[41] Burgió jelentése 1526 júl. 11-ről. Fraknói: Werbőczy István életrajza, 199. l.
- ^[42] Burgió ugyanazon jelentése
- ^[43] Szabó Dezső i. m. 100. l.
- ^[44] 1462. II. t.-c.
- ^[45] Fraknói: Magyarország a mohácsi vész előtt. 120. l.
- ^[46] Fraknói: Werbőczy István életrajza 173.
- ^[47] 1523. LIII.
- ^[48] 1525. IV.
- ^[49] Egyháztörténeti Emlékek a magyarországi hitújítás korából 188, 215—220., 259. l.
- ^[50] Campeggio bíboros még 1525-ben is, amikor Frangepán Jajcát felmentette, azt jelenti, hogy ha Magyarországot jól kormányoznák, a töröknek hatalmasabb és vitézebb ellenfele a magyarnál nem volna. L. Fraknói: Magyarország a mohácsi vész előtt. 136. l.
- ^[51] Károlyi Árpád: A német birodalom nagy hadivállalata Magyarországon. 272. l. Századok 1880.
- ^[52] «Ich bitte alle lieben Christen, wollten helfen Gott bitten für solche elende verblendete Fürsten ... dass wir ja nicht folgen wider die Türken zu ziehen oder zu gehen, sintemal der Türke zehnmal klüger und frummer ist, denn unsere Fürsten sind.» Fraknói: Magyarország a mohácsi vész előtt. 46. l.
- ^[53] Fraknói: Magyarország a mohácsi vész előtt. 263. l.
- ^[54] Fraknói művét: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékkel.

[Nyomtatható változat](#)

Értékelve: 3.50 pont az 5-ből.

   [Megosztás](#)